عکس: مرتضی بنکوبدل

گفت‌وگوی «شرق» با چند حقوق‌دان درباره مواردی از برخورد برای کنترل بیشتر رعایت حجاب

تکرار تجربه‌های بدون فرجام

نسترن فرخه: تعطیلی چند کافه و داروخانه در شهرهای مختلف، هشدار درباره مسدودیت کارت شناسایی، ایجاد تیم‌های بازرسی در مراکز تفریحی برای ایام نوروز تا ماجرای جمع‌بندی طرح‌های دولت که چندی پیش وزیر ارشاد به آن اشاره کرد و در کنارش اظهارات برخی امامان جمعه و برخی مسئولان در این مدت که اولویت همه آنها سختگیری بیشتر برای رعایت حجاب است؛ سختگیری‌هایی که حتی برخی فقها و حقوق‌دان‌ها هم نسبت به آن نقدهایی دارند و حجاب را امری می‌دانند که هرگز به‌واسطه اجبار و فشار بر جامعه محقق نخواهد شد، حتی در موارد بسیاری این نوع زور و اجبارها نتیجه‌ای معکوس برای جامعه به همراه خواهد داشت. چند حقوق‌دان در گفت‌وگو با «شرق» به ابعاد حقوقی این نوع برخوردها در ماجرای حجاب پرداختند.

دفاع از ارزش‌های دینی یک راه ندارد

التهابات اخیر در کشور که با مرگ مهسا امینی شکل گرفت، مسئله حجاب را بیش از گذشته در صدر اخبار قرار داد و تأکیدات مسئولان بر آن بیش از گذشته شده است. علی‌اکبر گرجی‌ازندریانی حقوق‌دان دراین‌باره به «شرق» می‌گوید: «مسائل فرهنگی و ارزشی از جمله حجاب هرگز با نیروی امنیتی، نظامی و انتظامی به سامان نخواهد رسید، چون این مسائل با روح و جان و باور انسان‌ها سروکار دارند، پس نمی‌توان با زبان زور در این زمینه صحبت کرد. اگر بنا بود رفتار قهریه پاسخ دهد و کارآمد باشد، تابه‌حال باید این اتفاق می‌افتاد، درصورتی‌که همان هم نتایج مخربی به همراه داشته است. اکنون برخی رفتارهای تند چنان نتیجه عکس داشته که برخی از جوانان ما نه‌تنها از حجاب بلکه از دیگر باورهای خود هم گریزان شده‌اند، این اشتباه بزرگی است که مسبب اصلی آن برخی از این تندروی‌ها هستند. مردم ایران با نجابت و آرامش و مسالمت از کنار این قوانین عبور می‌کنند و می‌گویند راه قبول‌شدن این قوانین در جامعه راه گفت‌وگو است؛ بنابراین برای ارزش‌های اخلاقی مانند حجاب به‌کاربردن زور و صرف بیت‌المال برای الزام این ارزش‌ها به نظر کاری بی‌فایده‌ای است. دفاع از ارزش‌های دینی صرفا یک راه ندارد و اصلا لزومی به گره‌زدن مسئله حجاب و دیگر ارزش‌ها به اساس حکمرانی نیست. اگر خیلی راحت با مردم صحبت می‌کردند که از این به بعد درمورد حجاب برخوردهای قبل را نخواهیم داشت و صرفا بر راهکارهای مبتنی بر محبت و مدارا اکتفا خواهیم کرد، بسیاری از مشکلات پیش نمی‌آمد».

تعارضات با قانون اساسی

روزهای قبل رئیس کمیسیون قضائی مجلس و سخنگوی ستاد امر به معروف و نهی از منکر درباره جریمه و مسدودشدن کارت ملی برای زنان بی‌حجاب اظهاراتی کرده بودند که واکنش‌هایی در پی داشت که سیدمهدی حجتی وکیل پایه‌یک دادگستری عضو کانون وکلای مرکز با نگاه حقوقی به این ماجرا به «شرق» می‌گوید: «درحال‌حاضر از نظر قانونی، مقرراتی که به دستگاه‌های اجرائی اجازه انجام کاری مانند مسدودکردن کارت یا شماره ملی بانوان کم‌حجاب یا بی‌حجاب را بدهد، وجود ندارد و طبعا هیچ مرجعی نمی‌تواند «شهروندبانوان» را از حقوق و خدمات اجتماعی به‌واسطه رعایت‌نکردن حجاب شرعی محروم کند. اگر مجلس به دنبال تصویب طرح یا لایحه‌ای برای قانونی‌کردن چنین اقدامی باشد نیز طبعا نمی‌توان چنین قانونی را با عنایت به ضرورت تناسب جرم و مجازات و میزان واکنش اجتماعی شهروندان در قبال بی‌حجابی یا بدحجابی بانوان، متناسب و معقول دانست. اصولا مسدودکردن کد یا کارت ملی افراد معنایی جز مرگ مدنی آنها ندارد و چنین ضمانت اجرائی، هیچ تناسبی با رفتاری که طبق قانون مجازات اسلامی به قید کیفر، ممنوع شده است، ندارد. درواقع مسدودکردن کارت یا کد ملی شهروند بانوان، به معنی قطع موقتی خدمات اجتماعی ضروری و روزمره‌ای است که زندگی روزمره را برای افراد غیرممکن می‌کند و طبعا جامعه نیز چنین ضمانت اجرائی را نه عادلانه می‌داند و نه عاقلانه و در نتیجه مقاومت‌هایی در قبال اجرای چنین قانون محتمل‌التصویبی وجود دارد. حقوق شهروندی و برخورداری از خدمات اجتماعی، در زمره حقوق مسلم همه شهروندان اعم از بزهکار و غیربزهکار است و حتی فردی که مرتکب قتل عمدی شده است نیز از خدمات اجتماعی محروم نمی‌شود و می‌تواند ازدواج کند، معامله انجام دهد و خدمات بانکی لازم را به طرق مقتضی دریافت کند. طبعا چنین طرح یا لایحه‌ای در تعارض با قانون اساسی است و می‌توان با اخطار قانون اساسی در مجلس،آن را از دستور کار خارج کرد».

حجتی با تأکید بر اهمیت عرف در مقبولیت قوانین ادامه می‌دهد: «درحال‌حاضر قانونی دراین‌باره به تصویب نرسیده و فعلا در حد اعلام و تحذیر شهروندان توسط ستاد امر به معروف و نهی از منکر و برخی نمایندگان مجلس است؛ بااین‌حال بدیهی است که این اقدامات می‌تواند مقدمه‌ای برای آماده‌کردن اذهان عمومی و نهایتا تصویب چنین طرح یا لایحه‌ای در مجلس باشد. بی‌تردید زمانی یک قانون می‌تواند اثرگذار باشد که دارای مقبولیت عمومی هم باشد؛ و الا تصویب قانونی که شهروندان حتی التزام به رعایت و اجرای آن نداشته باشند، در کوتاه‌مدت به قانونی متروک تبدیل خواهد شد و به نظر می‌رسد طراحان و کسانی که به دنبال قانونی‌کردن چنین محرومیت‌هایی برای شهروندبانوان هستند، تحت تأثیر جو موجود و هیجانات اجتماعی ناشی از وقایع اخیر قرار دارند و در این زمینه کار کارشناسی درستی انجام نشده است و تصویب و اجرای چنین مقرراتی می‌تواند به یک چالش بزرگ بین مردم و نهادهای اجرائی تبدیل شود. بدون شک، اصل این تفکر که جرم‌انگاری بی‌حجابی یا عدم رعایت حجاب شرعی باید به تخلف‌انگاری جایگزین شود، فی‌نفسه مستحسن است اما نمی‌توان برای رفتاری که از آن جرم‌زدایی می‌شود و تخلف‌انگاری می‌شود، ضمانت اجرائی شدیدتر از وضعیتی قبل از جرم‌زدایی در نظر گرفت».

این فشارها بنزین روی آتش است

سیدعلی مجتهدزاده وکیل پایه‌یک دادگستری عضو کانون وکلای مرکز هم به برخی اظهارات مربوط به حجاب که این روزها شدت گرفته اشاره می‌کند و به «شرق» می‌گوید: «در تصویب قوانین اول از همه باید به عقل رجوع کنیم. آقایان مسئول اگر نگاه گنند، می‌بینند به‌واسطه سختگیری و فشارهایی که می‌آورند، مشکلاتی شکل گرفت که دامنه آن هنوز ادامه دارد. برخی مدیران اجرائی اگر قصد دارند بنزین روی این آتش بریزند که دیگر هیچ، صرف‌نظر از اینکه تمام اینها را بر خلاف قانون اساسی می‌دانم. به نظر می‌خواهند بعضی از طرفداران خود را با این کارها توجیه کنند. می‌بینید که وضعیت کشور به چه شکل است و کارهای این افراد چه تبعاتی داشته است. پس اگر قصد افزایش مشکلات را دارند، الان راه درستی را انتخاب کرده‌اند، چون شک نکنید با مقاومت مواجه خواهد شد. قانونی که مورد احترام اکثریت جامعه نباشد، شک نکنید تصویب آن قانون اشتباه بوده و آن قانون هم کارآمدی خود را از دست می‌دهد و مهم‌تر از همه نگاه مردم به قانون را تغییر خواهد داد و باعث بی‌اعتبارشدن کلیت قانون در چشم مردم می‌شود».

مفهوم و جایگاه عرف در حقوق ایران

نویسندگان، در بحث مربوط به منابع حقوق، هنگامی که عرف را در برابر قانون می‌نهند، تمام قواعدی را که از رویدادهای اجتماعی استخراج شده و بدون دخالت قانون‌گذار به صورت قاعده حقوقی درآمده است، عرف گفته‌اند. به این معنی، عرف، شامل تمام منابع دیگر حقوق، مانند رویه قضائی و قواعد ناشی از اندیشه‌های حقوقی و عادات و رسوم تجارتی، نیز می‌شود؛ موضوعی که دادنوشت در این مطلب به آن پرداخته است.

به‌این‌ترتیب، تعریف قواعد عرفی نیز بسیار ساده است؛ زیرا برای ممتازکردن آنها از قواعد حقوق نوشته، کافی است گفته شود: «قواعد حقوقی است که بدون دخالت نهاد قانون‌گذاری و رعایت تشریفات قانون اساسی، به خودی خود از وجدان عمومی ناشی شده است». به گفته لویی برول، جامعه‌شناس حقوقی فرانسه، عرف نیروی زنده سازمان‌های حقوقی است؛ نیرویی متحرک که پیوسته قواعد الزامی را همگام با ضرورت‌های زندگی می‌سازد؛ ولی این‌گونه عبارت‌ها هیچ کمکی به روشن‌کردن ماهیت حقوقی عرف و اوصاف و ویژگی‌های آن در برابر سایر منابع حقوق نمی‌کند و باید در جست‌وجوی تعریفی بود که معنی خاص عرف را در میان آنها معین کند.

برخی از نویسندگان اصطلاح «حقوق عرفی» را در برابر حقوق مدون و نوشته به کار می‌برند و به‌این‌صورت می‌خواهند تدوین حقوق را وسیله تمییز قانون و عرف قرار دهند. برخی دیگر نیز افزوده‌اند: «در حکومت‌های ملی، تمام قواعد حقوقی ناشی از اراده ملت است، اگر ملت اراده خود را به طور مستقیم و به وسیله نهاد قانون‌گذاری بیان کنند، محصول آن قانون است و هرگاه به طور مستقیم قواعد حقوقی به وجود آورند، نام آن را باید عرف نهاد».

ولی می‌توان به این گفته‌ها انتقاد کرد؛ زیرا جمع‌آوری و تدوین عادات و رسوم، به هر صورت که باشد، ماهیت قواعد عرفی را دگرگون نمی‌کند و آن را تبدیل به قانون نمی‌کند. در جهت مخالف نیز اگر بنا به ضرورتی قانون یا تصویب‌نامه‌ای تنها به وسیله رسانه و به طور شفاهی منتشر شود، نمی‌توان آن را عرف نامید.

دخالت غیرمستقیم ملت یا مداخله سازمان خاص دولتی نیز نباید از خصوصیت‌های قانون در برابر عرف به شمار آید؛ زیرا در مواردی که قانون از راه مراجعه به آرای عمومی به تصویب می‌رسد، ملت به طور مستقیم وضع قاعده می‌کند و باوجوداین هیچ‌کس نتیجه همه‌پرسی را عرف نمی‌گوید.

عرف نیز مانند قانون ناشی از اراده عمومی است، جز اینکه عرف به‌تدریج و بر اثر ادامه عاداتی که بالطبع در میان مردم مرسوم شده است، به وجود می‌آید؛ درحالی‌که قانون با اراده (عمل حقوقی) یکباره وضع می‌شود و نیازی به تکرار و گذشت زمان ندارد.

برای ایجاد عرف، باید هنگام روبه‌روشدن با رویدادی خاص رعایت قاعده‌ای بین مردم مرسوم شود و این رسم چنان قوت گیرد که به اعتقاد ایشان الزام‌آور باشد: به اصطلاح ژنی، حقوق‌دان فرانسوی، عرف مجموع وقایعی است که وجود حس حقوقی را بین مردم نشان می‌دهد و همین احساس اجباری‌بودن است که عرف را از سایر عادات و رسوم ممتاز می‌کند.

استاد کاتوزیان در کتاب فلسفه حقوق خود عرف را چنین تعریف کرده است: «قاعده‌ای است که به‌تدریج و خودبه‌خود میان همه مردم یا گروه ویژه‌ای از آنان، به‌عنوان قاعده‌ای الزام‌آور مرسوم شده است».

در این تعریف، نوشته‌بودن یا رواج عملی قاعده عرفی و سهمی ندارد؛ زیرا تدوین عرف در مجموعه‌های نوشته ماهیت آن را تغییر نمی‌دهد. چنان‌که گفته شد، نباید عرف را در برابر حقوق نوشته نهاد. این تقابل گاه بر مبنای غلبه صورت می‌گیرد، به این اعتبار که قانون به طور معمول نوشته می‌شود؛ درحالی‌که عرف زاده رسوم اجتماعی است و همچنان در زادگاه خود زنده و متحرک می‌ماند؛ ولی نباید از این حکم غالب نتیجه گرفت که ماهیت عرفی قاعده به رواج علمی آن وابسته است. پاره‌ای از نویسندگان فرانسوی، با ملاحظه چگونگی ایجاد حقوق عرفی در انگلستان، عرف را نتیجه آرای حکم و یکی از آثار رویه قضائی دانسته‌اند: لامبر، استاد فرانسوی، در مقدمه کتاب «مطالعات حقوق مشترک تقنینی» و با عنوان «وظیفه حقوق مدنی تطبیقی» نظر مرسوم درباره عناصر تشکیل‌دهنده عرف را به‌شدت مورد انتقاد قرار داده و عنصر روانی در باب اعتقاد عموم بر اجباری‌بودن عادات را امری موهوم و نادرست دانسته است. به گفته او، رویه قضائی است که عادات و رسوم را به قواعد حقوق عرفی تبدیل می‌کند. برای ایجاد عرف باید عادتی چندین بار در آرای محاکم به‌عنوان قاعده حقوقی پذیرفته شود و این رسم دادگاه‌هاست که باید عنصر اصلی عرف به شمار آید. سهم رویه قضائی در ایجاد عرف، نظیر نقشی است که کارگردان و ماشین‌های صنعتی در تبدیل مواد خام به محصول صنعتی دارد. این نظر که بر مبنای غلبه چهره‌ای فریبنده دارد، بخشی از اندیشه‌های حقوقی را با خود همداستان کرده است. به‌این‌ترتیب، عرف چیزی جز موارد قابل احترام دادگاه‌ها نیست و نباید به‌عنوان منبع مستقلی برای قواعد حقوق، در کنار قانون و رویه قضائی، محسوب شود.

بی‌گمان، سهم رویه قضائی را در ایجاد اعتقاد به الزامی‌بودن عرف نمی‌توان انکار کرد؛ زیرا زمانی مردم به اجباری‌بودن عادتی اعتقاد پیدا می‌کنند که مطمئن باشند، هنگام رجوع به محاکم، می‌توانند رأیی مطابق آن به سود خود تحصیل کنند. همچنین رویه قضائی می‌تواند پاره‌ای عرف‌ها را در خود جذب کند و به آنها اعتبار رسمی ببخشد یا اصول عرفی و مرسوم را تفسیر کند. باوجوداین نباید درباره اثر رویه قضائی افراط در پیش گرفت و تا جایی مقابله کرد که عرف را محصول و نتیجه آرای محاکم دانست و این دو مفهوم را با هم مخلوط کرد که در نظام حقوقی ما، دادرس مأمور اجرای قواعد حقوقی است و صلاحیت وضع قاعده را ندارد و نمی‌تواند از پیش خود قاعده جدیدی را بنیان کند؛ بنابراین وقتی دادگاه اصلی را به‌عنوان حکم عرف مورد قبول قرار دهد، معنی تصمیم او این است که قاعده عرفی موجود را استخراج کرده و به کار بسته است.

باید انصاف داد که بسیاری از قواعد عرفی پیش از آنکه در دادگاه مطرح شود، وجود دارد و حیثیت خود را از احترام عمومی می‌گیرد، نه از قدرت رأی دادگاه: مانند عرف مربوط به صورت اسناد تجارتی یا محدودبودن شمار همسران مرد. نظام قانون‌گذاری در دولت‌های کنونی بی‌گمان از سهم تاریخی عرف در نظم حقوقی کاسته است؛ ولی این کاهش چندان محسوس نیست که نقش عرف را از دید کنجکاو و تیزبین پوشیده دارد. این نقش به‌ویژه در امور بازرگانی و بین‌المللی، چنان آشکار است که به دشواری می‌توان آن را نادیده گرفت.

جدول ۴۴۴۸ • طراح: بیژن گورانی

افقی:

۱- میوه تابستانی- آرایش صورت بازیگران- پیرابند ۲- صدای بلند- خدای جنگ در اسطوره‌های رومی- بازیچه ۳- رمانی نوشته احمد محمود که به روایت جنگ ایران و عراق می‌پردازد- یاری و کمک ۴- ضربه‌ای در بدمینتون- از ماشین‌آلات کشاورزی- اتفاق‌افتادن ۵- بله آلمانی- از وسایل حمل‌ونقل درون‌شهری- گذرگاه سیل- درخت زبان‌گنجشک ۶- برنج پوست‌نکنده- مقاوم‌ترین ماهیچه بدن- خدمتکار پیر ۷- عهدوپیمان- نخ خیاطی که به دور لوله کاغذی پیچیده شده است ۸- شکاف باریک- عبادت‌کردن- چراغ شاعرانه ۹- کوچک‌ترین سیاره منظومه شمسی- علم طلسمات ۱۰- گیوه کرمانشاهی- ناگوار- ارسال توپ به بازیکن خودی در فوتبال ۱۱- چیز- حرکات ورزشی رزمی- نمایشی- کوشا- بسیار سرد ۱۲- پسر کاوه آهنگر- ماده آرایشی مژه‌ها- از ظروف آشپزخانه ۱۳- گونه- بازیگر فیلم لئون حرفه‌ای ساخته لوک بسون ۱۴- دستگاه تعیین جهت وزش باد- داشتن احساس مسئولیت- غزوه پیامبر (ص) با مشرکان مکه ۱۵- آشنا- دید و نظر- رهگذر

عمودی:

۱- ظرفیت- جالب توجه- شکافتن قبر ۲-کمبود آن موجب بیماری گواتر می‌شود- بزرگ و مهتر- معروف‌ترین پنیر سنتی ایران ۳- فعلی که به مفعول نیاز ندارد- شتابنده- دشمنان ۴- به سن قانونی برای خدمت سربازی رسیده است- عسکر- گرداگرد دهان ۵- زهرآلود- کوشش و فعالیت- شیره درخت ۶- نوعی میمون دم‌دار- پیر و سالخورده- قسمتی از پا ۷- سردار تورانی شاهنامه و برادر افراسیاب- برشته‌شده ۸- پیغمبر- خوردنی پرطرفدار تابستان- انجمن بین‌المللی حمل‌ونقل هوایی ۹- قهوه‌ای مایل به سیاه- سریال تلویزیونی ۱۰- زمان معین- ستمکار و بی‌رحم- خوشا آنان که ... یارشان بی ۱۱- مقابل عمدی- بانوی همدم- جای خوش‌گذرانی ۱۲- نوعی بالاپوش- گردن‌کلفت و زورگو- مدت‌زمان طولانی ۱۳- عبوس- اثرگذار- انگشت ۱۴- آلبومی با آواز زنده‌یاد محمدرضا شجریان- رژ لب- مجازات شرعی ۱۵- نمو- سودمند- نام اصلی پروین اعتصامی

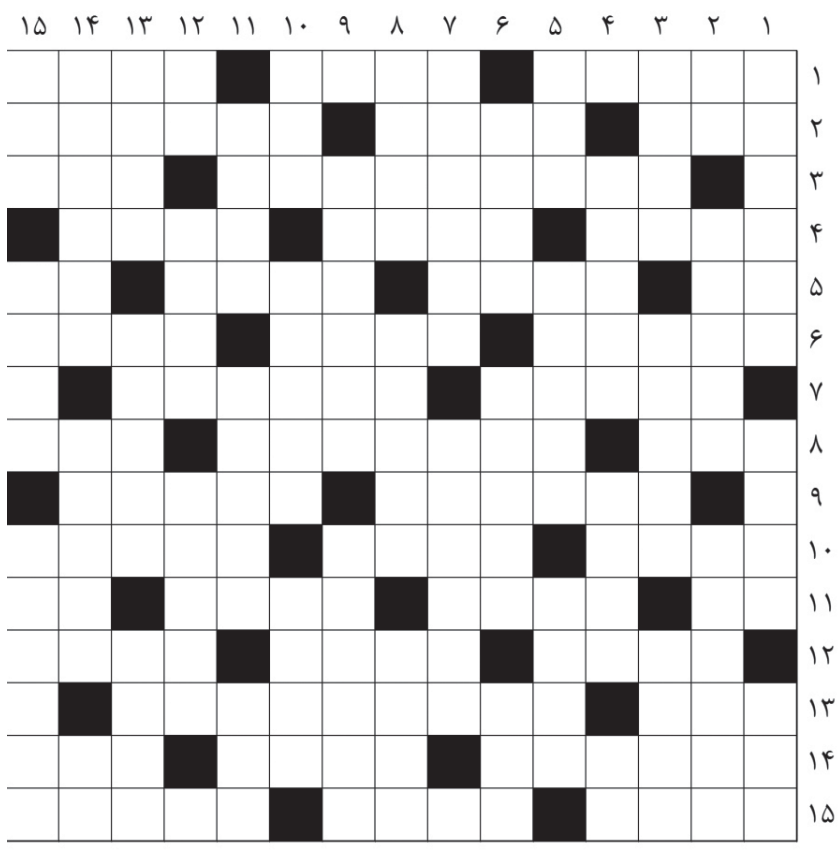

سودوکو سخت ۳۴۴۴

زمان پیشنهادی: ۴۰ دقیقه

قانون‌های حل جدول سودوکو:

۱- در هر سطر و ستون باید اعداد یک تا ۹ نوشته شود. بدیهی است که هیچ عددی نباید تکرار شود.

۲- در هر مربع ۳×۳ اعداد یک تا ۹ باید نوشته شود و در نتیجه هیچ عددی نباید تکرار شود.

		۱	۷					
		۸		۹	۵	۴		۳
۴	۵							
۶				۵				
	۹		۴		۳		۶	
				۸				۱
							۳	۶
۵		۶	۱	۷		۸		
					۴	۱		

حل سودوکو سخت

۶	۷	۹	۲	۱	۵	۴	۳	۸
۲	۵	۴	۷	۸	۳	۱	۶	۹
۸	۳	۱	۴	۹	۶	۲	۷	۵
۵	۸	۳	۶	۴	۱	۷	۹	۲
۱	۴	۲	۳	۷	۹	۵	۸	۶
۹	۶	۷	۵	۲	۸	۳	۱	۴
۴	۲	۸	۱	۶	۷	۹	۵	۳
۷	۹	۵	۸	۳	۴	۶	۲	۱
۳	۱	۶	۹	۵	۲	۸	۴	۷

حل سودوکو ۳۴۴۳

۲	۸	۴	۵	۷	۹	۱	۶	۳
۹	۳	۵	۴	۶	۱	۲	۸	۷
۶	۱	۷	۲	۳	۸	۵	۹	۴
۳	۵	۶	۱	۸	۷	۴	۲	۹
۷	۴	۹	۳	۵	۲	۸	۱	۶
۸	۲	۱	۹	۴	۶	۷	۳	۵
۴	۶	۲	۸	۹	۵	۳	۷	۱
۱	۷	۳	۶	۲	۴	۹	۵	۸
۵	۹	۸	۷	۱	۳	۶	۴	۲

سودوکو ساده ۳۴۴۴

زمان پیشنهادی: ۲۰ دقیقه

سودوکو

سودوکو Sudoku یک واژه ترکیبی ژاپنی به معنای عددهای بی‌تکرار است و امروزه به جدولی از اعداد گفته می‌شود که به عنوان یک سرگرمی رایج در نشریات کشورهای مختلف به چاپ می‌رسد.

						۵	۲	
۹	۳				۶			
			۲	۴		۱		
	۸	۳			۴	۷		۵
۱		۷		۵		۶		۸
۵		۹	۷			۳	۱	
		۶		۳	۵			
			۹				۶	۷
	۹	۸						
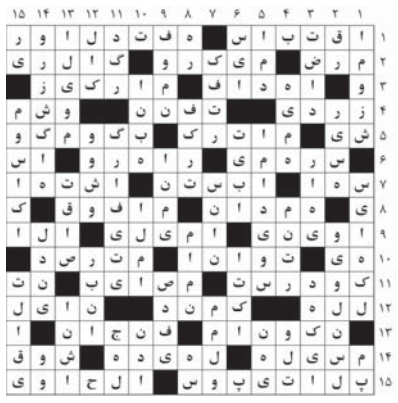
حل جدول ۴۴۴۷